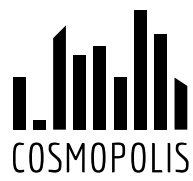

PAUL NEWMAN

NEOBYČAJNÝ ŽIVOT
OBYČAJNÉHO MUŽA

PAUL NEWMAN

NEOBYČAJNÝ ŽIVOT
OBYČAJNÉHO MUŽA

PAUL NEWMAN

NEOBYČAJNÝ ŽIVOT OBYČAJNÉHO MUŽA

Vydala GRADA Slovakia s.r.o.
Moskovská 29, 811 08 Bratislava 1
www.grada.sk
Tel.: +421 2 556 451 89
ako svoju 185. publikáciu

Z anglického originálu *The extraordinary life of an ordinary man: a memoir/Paul Newman*,
vydaného vydavateľstvom The Knopf Doubleday Group/Penguin Random House US v New Yorku
v roku 2022, preložila do slovenčiny Andrea Vargovčíková.

Jazyková redakcia Anetta Letková
Grafická úprava a spracovanie obálky Zuzana Ondrovičová
Zodpovedná redaktorka Natália Kulková

Vydanie 1., 2023
Počet strán 280
Tlač FINIDR, s.r.o.

Copyright © 2022 by Joanne Woodward Newman
All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form.
This edition published by arrangement with Alfred A. Knopf, an imprint of The Knopf Doubleday
Group, a division of Penguin Random House LLC compiled and edited by David Rosenthal

Jacket photograph by Bruce Davidson/Magnum Photos
Jacket design by John Gall
Slovak edition © GRADA Slovakia s.r.o., 2023
Translation © Andrea Vargovčíková, 2023

Upozornenie pre čitateľov a používateľov tejto knihy
*Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto tlačenej či elektronickej knihy nesmie
byť reprodukováaná ani šírená v papierovej, elektronickej či inej podobe
bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa. Neoprávnené použitie tejto knihy
bude trestne stíhané.*

ISBN 978-80-8090-574-3 (ePub)
ISBN 978-80-8090-573-6 (pdf)
ISBN 978-80-8090-572-9 (print)

*Táto kniha je venovaná Stewartovi Henrymu Sternovi
(22. marec 1922 – 2. február 2015)*

*Úspech je to, čo určuje rozdiel medzi víziou
a nezodpovednosťou.*

*Keby som mal definovať slovo „Newman“ v slovníku,
povedal by som: „Ten, kto sa priveľmi snaží.“*

PAUL NEWMAN, NEPUBLIKOVANÉ ROZHOVORY, 1991

Paul Newman, okolo roku 1929

PREDSLOV

V septembri v roku 1986, keď sa Paul pustil do tohto projektu, vyšiel v *New York Times* článok, ktorý ho opísal ako „štíhleho stoosemdesiatcentimetrového muža“.

Redaktor bulvárnej rubriky na šiestej strane v denníku *New York Post* namietal, že „všetci, ktorí sa stretli s Paulom osobne, tvrdia, že ani náhodou nemeria stoosemdesiat centimetrov, iba ak v topánkach s vysokým podpätkom“. Zároveň ponúkol „tisíc dolárov pre Newmanovu obľúbenú charitatívnu organizáciu alebo politického kandidáta za každý centimeter, o ktorý presahuje stosedemdesiatdva centimetrov... bosý“. Otec využil príležitosť, vynásobil odmenu stom a kúpil si inverzné topánky, aby sa mohol zavesiť dolu hlavou. Pokiaľ viem, noviny od ponuky upustili.

Môžeme s istotou potvrdiť, že v roku 1986 meral presne stosedemdesiatosem centimetrov. Oboje noviny sa mýlili.

Otec bol čestný muž, ktorý si veľmi cenil súkromie a pri rozhovoroch s novinármi sa vždy cítil nesvoj. To, že vôbec uvažoval o knihe, ktorú teraz držíte v rukách, sa nám k nemu vôbec nehodí, a predsa na nej pracoval päť rokov. Pôvodne to mal byť iba dar pre jeho potomkov. A možno ňou ešte zamýšľal „uviesť verejné informácie na pravú mieru“, keďže po väčšinu života ho prenasledoval bulvár. Táto kniha je sčasti svedčím, sčasti analýzou a obsahuje myšlienky, ktoré, ak by sa s nami o ne podelil už skôr, by sa stali predmetom zmysluplných rozhovorov o vzťahoch, identite, šťastí a umení a, čo je ešte pravdepodobnejšie, občas by poriadne znepríjemnili rodinné večere.

Za jediného možného spolupracovníka považoval Stewartu Sterna, drahého priateľa, ktorý vedel zachovať rodinné tajomstvá a bol úžasný spisovateľ. Preslávil sa najmä scenárom filmu *Rebel bez príčiny*, no napísal aj mnoho scenárov pre filmy, na ktorých sa podieľal Paul a jeho druhá manželka Joanne.

Stewart ich oboch zbožňoval, rovnako ako ich deti a deti ich detí, a tak sa stal akýmsi adoptívnym príbuzným, ktorý vnikol až do rodinnej DNA. V roku 1986 sa naplno vrhol do tohto nového projektu a vyhovel hlavnému protagonistovi, ktorý si želal, aby povzbudil všetkých, ktorých sa bude naňho pýtať, odpovedať čo najpravdivejšie a bez príkras. Rozhovory prepisovali blízki priatelia a príbuzní. V roku 1991 sa zdalo, že ich to celkom prevalcovalo. Materiálu mali vyše hlavy.

V nasledujúcich rokoch však práce na knihe ustali. Po chorobe, ktorá trvala rok (a takmer presne rok po jeho poslednom víťazstve na automobilových pretekoch na okruhu Lime Rock), otec v roku 2008 zomrel. Mal osemdesiattri rokov. Svet sa pre nás zastavil. Zavládol chaos a zmätok a zahalila nás hmla zármutku.

Ubehlo skoro desať rokov. Raz za čas prišli na pretras prepisy rozhovorov, no nikto sa nimi nezaoberal. Deväťdesiatdvaročného Stewartu, ktorého životná púť sa takisto chýľila ku koncu, zaujímalo, čo sa s nimi stalo. Chcel ich aspoň archivovať pre potomstvo. Skôr než tú záhadu vyriešil, navždy odišiel.

Domnievali sme sa, že prepisy rozhovorov sú isto niekde založené. Alebo nie? Radi by sme ich videli... Určite? V roku 2019 sme narazili na akési prepisy zamknuté v kartotékach, ktoré už ktosi dávno presťahoval do vlhkého suterénu rodinného domu v Connecticute. Neskôr naša priateľka, filmová producentka Emily Wachtelová, narazila pri archivovaní vecí z rodinného skladu na kompletnú zbierku otcových prepisov. Letmý pohľad na ne sa zmenil na celoročné čítanie a to, čo odhalila, sa jej javilo veľmi úprimné a osobné. Po prelúskaní štrnásťtisíc strán navrhla, aby sme skúsili dokončiť to, čo sme začali. Mohlo by to byť zaujímavé.

Všade inde sa dočítate o súkromných lietadlách a červených kobercoch. V tejto knihe to však nenájdete. Je to skôr analýza samého seba,

svojich pocitov, inšpirácií a motívov, doplnená názormi iných ľudí, príbuzných a kolegov z námorníctva a filmu. Primárnou témou je chronická neistota, ktorú dobre pozná mnoho umelcov. Objektivita je veľmi premenlivá. Mnohí nevedia pochopiť, ako môžu úspešného človeka trápiť pochybnosti. Táto kniha opisuje človeka, ktorý sám seba podozrieval z toho, že je podvodník, obyčajného muža s neobyčajnou tvárou a so šťastím, ktoré ho neopúšťa, muža, ktorý dosiahol oveľa viac, než zamýšľal. Bol presvedčený, že za jeho úspechom stojí skôr húževnatosť než talent. Našli sa aj takí, ktorí ho zavrhovali, no našťastie bolo dosť tých, ktorí v ňom už veľmi skoro rozpoznali pozoruhodné kvality.

A napokon, čo-to sa dočítame aj o rozprávke, za ktorú považovala verejnosť blažene nekomplikované päťdesiatročné manželstvo dvoch hollywoodskych hviezd. Dozvieme sa, že tento obraz je falošný a neférový voči všetkým, či už slávnym, alebo nie, ktorí niekedy nadviazali romantický vzťah. Ak si uvedomíte, že išlo o dve rodiny, nevlastných súrodencov a problémy, ktoré s tým prichádzali, náhle sa ich príbeh stane oveľa uveriteľnejším. V dome panovala premenlivá nálada, v jednej chvíli búrlivá, v druhej radostná. Pravda je, že to boli ľudia z mäsa a kostí, ktorí zažili aj dramatické okamihy a zradu. Nezaobišlo sa to bez rán a jaziev, no ich vzťah vytrval.

Kedysi platilo, že otcovia sú vzdialení alebo nespoznateľní. Ten náš bol nevyhnutným pokračovateľom vlastného frustrovaného otca a všetkých predchádzajúcich generácií, ktoré sa vrhli na rodičovstvo s malými, alebo dokonca so žiadnymi vedomosťami. Táto kniha sa obzerá späť z istého momentu v čase. Otcovi slúži ku cti, že po týchto rozhovoroch sa neprestajne vyvíjal a až do konca vydával zo seba to najlepšie, emocionálne, umelecky aj altruisticky. Držať zrazu v rukách encyklopédie jeho myšlienok, motívácií a konfliktov v takomto ucelenom formáte je, odvažujeme sa tvrdiť, hlboké. A nesmierne nás dojíma jeho želanie, aby sme vedeli všetko.

Melissa Newmanová

ÚVOD

Uvidíme, či dokážeme napísať prvú kapitolu. Potom skúsime druhú, po nej tretiu, štvrtú a piatu... Máme teda všetko, čo potrebujeme – postoj, tvorbu, pitie, humor a morálku, nech je akákoľvek.

Najväčšia irónia je, že podobne ako niektorí autori životopisov môže človek začať aj takto: „Tomuto chlapcovi sa podarilo dosiahnuť toto a tamto, vyrástol a stal sa z neho premiér. A teraz sa vrátíme v čase a priblížime si, ako sa to všetko udialo.“

Ibaže sa ukáže, že táto kniha je príbeh chlapčeka, ktorý sa stal ozdobou svojej matky a jej domu a bol zbožňovaný pre svoju schopnosť byť ozdobou. Keby bol ošklivý, matka by mu nevenovala čas. Keby kríval alebo mu padalo očné viečko a ona by sa pri tom svojom malom invalidovi zastavila, aby ho utešila, urobila by to iba preto, aby naplnila svoju potrebu utešovať – v skutočnosti by to nijako nesúviselo s tým úbožiatkom.

Toho chlapca tak urážala neúprimnosť a fakt, že vôbec nešlo oňho, že sa jeho vnútro, jeho jadro, vzbúrilo a skríklo: „Ježišikriste, veď si to vezmi, je to tvoje! Zachránim si aspoň to, čo zo mňa ostalo.“

Potom ten chlapec – ozdoba utiekol k futbalu. Tam dostal všetko. Mal čo jesť a žil si tam dobre. A pred tým jadrom – alebo sirotou, ak chcete – utiekol.

Sirotka však nelenila a utekala za tým malým faganom – ozdobou, ktorým z duše pohľadala, aj vtedy, keď fagan zbieral ocenenia, chválospevy a uznanie, zatiaľ čo sirotka ustavične strácala pôdu pod nohami.

Faganovi sa vyrovnala až v posledných rokoch a vtedy si povedala: „Prí. Počkaj chvíľu, nech sa poobzerám, či v tom ešte vidím zmysel.“

Bol som matkiným Pinocchiom, ktorý sa nevydaril.

Ešte aj dnes si chránim srdce a túžby pred ľuďmi, ktorí sú presvedčení, že poznajú odpovede.

Podstatou tejto knihy je pokus vysvetliť všetko mojím deťom. Považovali ma za vzdialeného a odmeraného. Nuž chybou nebolo to, že ľudia mali pridlhé ruky, ale to, že tie moje boli prikrátke. A čím dlhšie boli ich ruky, tým kratšie boli tie moje: mával som dokonca pocit, že sa dusím.

Chcem zanechať akýsi záznam, ktorý uvádza veci na pravú mieru, búra mýtus a legendy, ktoré sa okolo mňa vytvorili, a drží pirane v šachu. Čosi, čo ako-tak dokumentuje čas, ktorý som strávil na tejto planéte. Keď už budem starý a senilný, pravdepodobne sa k tomu vrátim a vytvorím autobiografiu, ktorá bude aspoň pripomínať pravdu. Pretože to, čo obsahuje tento záznam teraz, nemá na pravdu žiadny vplyv.

To jediné naozaj chcem.

I.

Sedím na malej pohovke pri kozube v knižnici vo svojom dome v Connecticute. Práve som dofajčil džoint a spomínal na svoje rodné mesto Shaker Heights v Ohiu, kde som vyrastal. Vybavoval som si ho úplne jasne. Je to všetko, čo si mám pamätať, všetko, o čom som si myslel, že je to už mŕtve a pochované, že si na to nikdy nespomeniem...

Narodil som sa v roku 1925. Vtedy bolo Shaker Heights predmestím Clevelandu, akému nebolo páru. Predstavovalo štandard, s ktorým sa porovnávala každá iná zámožná štvrť. Bývali sme v priestrannom trojposchodovom dome na Brighton Road. Nemohol sa síce rovnať najbohatšiemu sídlu v okolí, no rozhodne sme netrpeli núdzou. Otec Arthur s bratom Joeom (známym ako J. S. a plodným autorom populárnych kostnatých veršov, ktoré písal vo voľnom čase) viedli spoločnosť Newman-Stern, ktorá predávala športové potreby a sídlila v impozantnej rohovej budove v centre mesta. Lepšia bola už iba newyorská spoločnosť Abercrombie & Fitch.

Keďže som vyrastal v Shaker Heights, ešte si pamätám vozy ťahané koňmi, ktoré rozvážali mlieko alebo bloky ľadu. Tunajšie školy sa považovali za najlepšie v celých Spojených štátoch. V okolí sa nachádzali rozsiahle lesy aj päť menších jazier, kde sme lovili ryby. O bezpečnosť sa nikto neobával. V lete sme mohli stráviť v lesoch aj štyri dni a nemohlo sa nám nič stať. Divoké dni nastali, keď sme ako deti viedli „vojnu“. Kradli sme ľuďom rastliny paradajok, hádzali ich po sebe ako kopije

a bránili sa proti nim vekami od smetiakov ako štítmi. Vyzeralo to ako rituál z Papuy-Novej Guiney.

Všetky rodiny boli biele ako ľalie, na tichých uliciach a pozemkoch nežili nijakí cudzinci, tobôž Afroameričania. Newmanovci boli možno prvá židovská rodina, ktorá sa na Brighton Road usídlila. Naozaj sme sa však od ostatných ničím nelíšili. Na zadnom dvore sme usporadúvali provizórne cirkusy, predávali limonádu a vystrájali na hojdačkách. Deti v mojom veku a vo veku môjho staršieho brata Arta chodili k nám domov a otec ich zabával vymyslenými príbehmi, v ktorých hrali hlavnú úlohu dobrodružní Terry Berry Boys. Rozprával ich na pokračovanie, každý večer jednu kapitolu. A keď skončil, presviedčal nás, že je desivé zviera, a všetky deti zo štvrte naňho skákali a zápasili s ním. Kryl sa ako boxer a potom ohlásil koniec. „To stačí, chlapci,“ zavelil. Decká šli domov a ja s Artom do postele. Pravdaže, Art si vždy našiel čas, aby sa so mnou pobil, často v našom „klube“, ako sme nazývali spoločnú detskú izbu v „podkroví“ na treťom poschodí nášho domu.

S potešením si mi sadol na chrbát, chytil ma pod bradu a skúšal, ako ďaleko mi dokáže zakloniť hlavu. Zrejme mal pocit, že si to zaslúžim, pretože bol presvedčený, že mama Tress mi venuje všetku pozornosť a starostlivosť a jemu sa dostávajú iba omrvinky. S Arthurom sme sa líšili v tom, že jeho naše rozdielne vzťahy s mamou až tak netrápili. Nazdával sa, že Boh mu zo všetkých miest, ktoré mohol, určil to, kde už nič nemôže byť lepšie. Brat sa rozhodol, že si bude pamätať z detstva iba to dobré, zatiaľ čo ja si najlepšie vybavujem zlyhanie a to, čo sa nevyvíjalo správnym smerom.

Veľa času sme trávili vo svojej detskej izbe na poschodí, kde sme si robievali domáce úlohy. Art tam zároveň cvičil hru na bubnoch, ja som si prehrával platne na gramofóne značky Victrola, usadený v pohodlnom kresle, a čítal si komiksové knihy. Cítili sme sa tu lepšie než v nóbl obývačke na prízemí, ktorú v skutočnosti nikto neobýval. Dalo by sa povedať, že moja úloha „byť ozdobou“ sa začala práve tam, v starostlivo zariadenej výstavnej miestnosti. Mama bola na ňu veľmi hrdá. Na mňa jej vkus pôsobil chladne, dnes by sa štýl, ktorý zvolila, možno nazýval

Paul s bratom Arthurom okolo roku 1929

Bloomingsdale's Modern. Všetko bolo udržiavané, navrhnuté tak, aby to hlavne dobre vyzeralo, pohodlie išlo bokom. Raz sa rozhodla pre čierne koberce – a potom si kúpila bieleho špica, pretože na tých kobercoch sa skvele vynímal. Pochopiteľne, vždy keď sa pes pohol, ostali po ňom chumáčce bielej srsti.

Vedľa obývačky sa nachádzala rovnako elegantná jedáleň, kde sme roky spolu jedávali. Zriedkakedy sme sa však pri stole rozprávali a po večeroch

to bývalo ozaj nepríjemné. Na jedálenskom stole býval úhľadne prestretý ľanový obrus. Večera sa servírovala na nádhernom porceláne. Otec za každým prichádzal k stolu posledný, často v saku a s kravatou, niekedy v župane, ak sa po príchode z práce stihol prezliecť. I keď sme mali slúžku, mama rozdávala taniere sama. Zväčša sa podávalo jednoduché jedlo: varené mäso, zelenina a popučené zemiaky. Skôr než sme sa doň pustili, otec predniesol prípitok. S bratom sme si štrngali pohármi na vodu.

Potom mama usúdila, že sa jej už nechce ustavične žehliť ľanové obrusy, a presunuli sme sa do menšej raňajkovej miestnosti pri kuchyni. Otec s tým nesúhlasil, a tak ďalej jedával v jedálni sám. Ako dezert sa podával puding alebo torta – mama bola skvelá pekárka – a po ňom sa otec so slovami „ospravedlňte ma“ porúčal a šiel si nahor čítať (nevedel sa nabažiť encyklopédie *Britannica*, prečítal ju niekoľko ráz od začiatku až do konca) alebo si zdriemnuť. Ja a Art sme pomáhali s umývaním riadu, potom sme sa pobrali do detskej izby alebo sme si urobili pukance a popíjali ľadový čaj či limonádu.

V jedálni sme si s Artom búchali hlavy o stenu. Robili sme to tajne, až kým nebola preliačina v stene taká veľká, že už nemohla uniknúť oku rodičov. Nešlo iba o neškodné štuchance, bolo to seriózne trieskanie, od ktorého opadávala omietka pod tapetami. Poriadne sme si ničili mozgy. Bol to náš súkromný Múr nárekov. Nemohol som si vybiť zúrivosť na nikom, kto by bol rovnako veľký ako ja, a tak som ju obrátil proti stene. Dnes sa smejem pri spomienke na to, ako sme si navzájom klopkali po pleci so slovami: „Teraz ja.“ „Och, až po tebe!“ Art bol väčší, preto bol asi prvý. Keďže bol odo mňa vyšší asi o pätnásť centimetrov, neudierali sme do rovnakého miesta. (Keď som sa po rokoch, po druhej svetovej vojne, vrátil domov, nedalo mi, aby som tú stenu neskontroloval. Žasol som nad hĺbkou tých preliačin.)

Náš dom sa ustavične otriasal bojovými zvukmi. Niekedy boli tie boje tiché, nie hlučnejšie než napríklad pichnutie nožom do tela, tajné a kradmé, ako keď sa v noci nečujne presúva komando. Inokedy to boli výbuchy a hrmot. Zvyčajne to znamenalo, že mama to už nevydržala a vybuchla. Alebo nemala od toho ďaleko. Čakali sme, kedy to príde alebo kedy niekto

Arthur a Paul v polovici 30. rokov 20. storočia

vezme nohy na plecía. Čakali sme na chybu a nasledujúci výbuch. Keď sme ležali v posteli, počuli sme, ako sa rodičia hádajú a vrieskajú po sebe. Čosi sa rozbilo. Pri jednej hádke strhla mama obraz zo steny a oplieskala ho otcovi o hlavu, až ho prelomila. Bola to pastelová maľba nahých nýmfov (ktoré som mnohokrát skúmal lupou). Visela nad pohovkou v obývačke. Otec isto chodil s rámom obrazu okolo pliec. Určite to bola smutná situácia, no teraz sa na to dívam ako na komiksový príbeh.

Keď som mal päť rokov, Ameriku zachvátila veľká hospodárska kríza. V tom období skrachovalo osemdesiatpäť percent obchodov so športovými potrebami a otec upadal do hlbokého zúfalstva. Jeho obchod predstavoval luxus v čase, keď si luxusné veci nikto nekupoval. Newman-Stern zorganizoval výpredaj a jeho výsledok, či bude úspešný, alebo nie, mal rozhodnúť, či ho zatvorí.

V jednej chvíli sa bratom Newmanovcom minula hotovosť. Spomínam si, ako otec odišiel do Chicaga a podarilo sa mu prehovoriť predstaviteľov spoločností Spalding a Wilson, aby mu dodali ďalší tovar v hodnote 250 000 dolárov na dobierku. Otec mal povest' bezúhonného človeka a výrobcovia vedeli, že peniaze za svoj tovar určite dostanú. Otec a strýko Joe boli zásadoví obchodníci a napokon prežili hospodársku krízu bez finančnej ujmy.

Pomáhali sme všetci. Otec nedovolil mame pracovať, no ona aj tak prepustila slúžku, a tým ho rozzúrila. „Budem upratovať sama a za peniaze, ktoré by som zaplatila slúžke, si kúpim nábytok, po akom túžim,“ vyhlásila mama. Pustila sa do prania, žmýkania a žehlenia, nakúpila nový nábytok alebo sama prečalúnila ten starý, dokonca ušila aj záclony a závesy. (Otec bol hrdý na to, že nedopustil, aby nám prepadlo členstvo v židovskom country klube Oakwood.)

Začal som pracovať v sklade Newman-Stern a neskôr som sa presunul do predajne. Predával som všetko možné: ďalekohľady, lopty, výbavu na tenis. Bol som dobrý a úprimný predavač. Keď som predával napríklad bowlingovú guľu a zákazník povedal: „Fíha, vlastne ani neviem, či ju potrebujem“, zareagoval som: „Ak ju nepotrebujete, tak ju nekupujte.“ Veľmi rád som tam pracoval.

Po druhej svetovej vojne sa v otcovom obchode našli aj armádne prebytky. Zastavil sa u nás istý muž a ponúkal plné debničky zameriavačov z bômb Norden. Boli to futuristické a kedysi prísne tajné vojenské zariadenia, ktoré umožňovali americkým lietadlám zhadzovať bomby na Nemecko a Japonsko na presne určené miesta. Pravdaže, muž nemohol poľahky vyložiť taký ťažký inventár. Človek sa pozrel na tieto zložité vynálezy